

رابطه بین مهارت‌های سواد رسانه‌ای و پیشگیری از آسیب‌های سایبری در میان نوجوانان منطقه یک شهر اصفهان

مجید اسماعیلی

دانشجوی کارشناسی ارشد علوم ارتباطات اجتماعی،
موسسه آموزش عالی دانش پژوهان پیشرو، اصفهان، ایران
Majid.esmacili10@yahoo.com

علیرضا خرازی

استادیار گروه علوم ارتباطات، موسسه آموزش عالی دانش پژوهان پیشرو،
اصفهان، ایران (نویسنده مسئول)
alireza_kharazi@yahoo.com

عباس زمانی

استادیار گروه مدیریت، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران
abbas.zamani61@iau.ac.ir

چکیده

فضای مجازی با همه مزیت‌هایی که دارد می‌تواند آسیب‌های قابل توجهی به نوجوانان که در سنین حساسی هستند وارد آورد. هدف پژوهش حاضر بررسی رابطه بین مهارت‌های سواد رسانه‌ای و پیشگیری از آسیب‌های سایبری در میان نوجوانان منطقه یک شهر اصفهان بوده است. پژوهش فعلی از لحاظ هدف یک تحقیق کاربردی و از نظر ماهیت یک پژوهش توصیفی-همبستگی هست. جامعه آماری در این پژوهش را تمامی نوجوانان در شهر اصفهان تشکیل داد که بر اساس فرمول کوکران تعداد ۳۷۸ نفر از آنها بطور در دسترس به عنوان نمونه آماری انتخاب شد. ابزار جمع‌آوری داده در این پژوهش دو پرسشنامه استاندارد سواد رسانه‌ای فلسفی و همکارانش (۱۳۹۳) و آسیب‌های سایبری زندوانیان و همکاران (۱۳۹۲) بوده است. تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز به روش معادلات ساختاری انجام شده است. یافته‌های پژوهش نشان داد که تمامی مهارت‌های سواد رسانه‌ای (مهارت احساسی، مهارت اخلاقی، مهارت زیبا شناسی و مهارت شناختی) در پیشگیری از آسیب‌های سایبری در نوجوانان موثر است. یافته‌ها همچنین نشان داد که مهارت‌های سواد رسانه‌ای بطور موثری با انواع عوامل آسیب‌های سایبری (عامل اعتقادی-عبادی، عامل تحصیلی، عامل

خانوادگی، عامل روانی و عامل سازگاری) رابطه معنادار داشته و باعث کاهش آسیب‌های سایبری در نوجوانان می‌شود. نتیجه اینکه، توجه به مهارت‌های سواد رسانه‌ای در نوجوانان و اجرای برنامه‌هایی در جهت تقویت این مهارت‌ها می‌تواند به پیشگیری از آسیب‌های سایبری در این قشر حساس از جامعه کمک زیادی بنماید.

واژگان کلیدی: سواد رسانه‌ای، فضای مجازی، نوجوانان، خطرات سایبری، مطالعات ارتباطی

مقدمه و بیان مسأله

در دنیای امروز که فناوری و اینترنت بخش جدایی ناپذیری از زندگی ما شده اند، توانایی درک و استفاده صحیح از رسانه ها و فضای مجازی به یک مهارت ضروری تبدیل شده است. فضای مجازی یک قدرت نرم بی نظیر درمیدان های مختلف از جمله فرهنگ، اقتصاد، سیاست، سبک زندگی، ایمان، اعتقادات دینی و اخلاقیات است (مقام معظم رهبری مدظله العالی، ۱۳۹۴).

در این شرایط، سواد رسانه ای و دیجیتال نه تنها به ما کمک می کند اطلاعات درست را از نادرست تشخیص دهیم، بلکه ما را در برابر تهدیدات آنلاین مانند اخبار جعلی، کلاهبرداری و سوءاستفاده محافظت می کند. همچنین رشد و گسترش روز افزون فناوری های دیجیتالی سبب شده تا رابطه تازه ای بین رسانه ای نوین و جنبه های گوناگون زندگی روزمره در جوامع جدید بوجود آید (محمدی، ۱۳۹۳: ۴۳) آمارهای رسمی در مراکز معتبر بین المللی عنوان داشته، بیشتر از دو سوم جمعیت کره زمین حداقل یکی از رسانه های ارتباطی در دسترستان است (قادیان انارمرزی، ۱۳۹۸: ۴).

در عصر کنونی رسانه ها، بالاخص رسانه های تعاملی، سطوح مهمی را به خود اختصاص داده، این رسانه ها در مابین نوجوانان و جوانان، دارای جذابیت ویژه ای هستند، چنانکه زندگی تعداد قابل توجهی از این گروه سنی با فناوری های نوین ارتباطی درآمیخته است (تقی زاده، ۱۳۹۸: ۱۵۴). امروزه تمام جنبه های فعالیت های انسان تحت تأثیر فناوری اطلاعات و ارتباطات قرار گرفته این فناوری وارد همه شئون زندگی شده و فعالیت های روزمره افراد را از لحاظ شکل، محتوا و زمان تحت تأثیر قرار داده است. رایانه ای شدن در تمامی امور قابل ملاحظه است از امور شرکت ها، صنایع، سازمان ها اقتصادی و بیمارستان ها گرفته تا حکومت، همگی تحت تأثیر رشد سریع فناوری اطلاعات و ارتباطات قرار گرفته اند. با آنکه رایانه به تعبیری ناممکن را ممکن ساخته است اما جنبه های منفی آن را در ارتکاب جرائم می توان مشاهده کرد (باقری اصل، ۱۳۹۰: ۶۹).

بی شک و بدون تردید فضای مجازی دامنه و وسعت تازه ای برای شکل گیری آرمان های بشری آماده ساخته، اما بازهم دغدغه های تازه ای پدید آورده که حفظ شئون انسانی را دشوارتر می سازد. پرسش هایی از جمله: مفهوم شئون انسانی چیست و چه محورهای را در می گیرد؟ آیا این شئون در جهان مجازی و فضای سایبر با شئون انسانی در جهان فیزیکی فرق دارد؟ در فضای مجازی چگونه می توان این شئون را حفظ کرد؟ اعلامیه حقوق بشر،

سندی است که سه شرط دیدگاه مذکور بر آن حاکم است در این سند شئون انسانی در فضای فیزیکی به بهترین وجه تعریف شده است (خوارزمی، ۱۳۹۰: ۱۶-۱۷).

درباره تأثیر رسانه ها نظریه های متفاوتی وجود دارد برخی نظریه پردازان به تأثیرات محدود و برخی دیگر به تأثیرات قدرتمند رسانه ها معتقدند از جمله آن می توان به: برجسته سازی، تکرار، وابستگی رسانه ای، متقاعد سازی، مهندسی در حین غفلت، دستکاری اذهان، توسل به ترس مغالطه ای و سایر هیجانات، انگاره سازی، اعتمادسازی برنامه ریزی شده، محدود کردن انتخاب ها، تحکیم تجربه، بازنمایی های پیچیده، قهرمان سازی، اشاره داشت (نصیری، ۱۳۹۶).

رسانه هابه عنوان یکی از ارکان اصلی توسعه جوامع مدرن، نقش بسزایی در انتقال اطلاعات، آگاهی بخشی، هدایت افکار عمومی و معرفی ظرفیت های اقتصادی ایفا می کنند (مکوایل^۱، ۲۰۲۱: ۵۶). با ظهور رسانه های جدید و ایجاد شبکه های اجتماعی منابع تغییرات فرهنگی، خود تغییر کرده است؛ در واقع اینترنت (رسانه های اجتماعی) الگوهای تعامل و ارتباطات مردم را تغییر داده و امکان توسعه مکانیسم های انتقال را تسریع کرده است (کاندرا ساری^۲، ۲۰۱۶: ۳).

بسط و پیشرفت فضای مجازی مانند همه پیشرفت های دیگر در زندگی بشری با پیامد های مثبت و منفی همراه بوده. یکی از پست ترین این پیامدها، به خطر انداختن حریم خصوصی افراد تلقی می شود و یکی از ناب ترین آنها، تسهیل و تسریع ارتباطات و تبادل اطلاعات قلمداد می گردد (محمدی، ۱۳۹۰: ۳۵).

ما باید با فضای مجازی و رسانه ها تعامل کنیم ولی قدرت تحمیل فرهنگ غلط را از آنها بگیریم ضرورت یادگیری سواد رسانه ای از آن جهت است که اولین وسیله ای که حتی یک نوزاد با آن تعامل می کند تلفن های همراه هوشمند یا تبلت است در عصر حاضر هر انسانی دو شخصیت دارد یک شخصیت حقیقی و یک شخصیت مجازی، فضای مجازی را باید به عنوان حقیقتی مهم و بزرگ در سبک زندگیمان آماده نمائیم. کشورهای غربی نیز این حقیقت را جزئی از زندگی واقعی خود دانسته و تمام نهادهای خود از جمله آموزش و پرورش را متناسب با نیازهای خود آماده کرده اند و از مقطع دبستان رژیم کار با رسانه را به کودکان آموزش می دهند (کمال و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۱-۱۲).

¹ McQuail

² Kandrassari

نوجوانان دانش آموز، از کاربران ویژه رسانه های نوین بوده و هستند و برای استفاده مطلوب و خردمندانه از این رسانه ها، نیاز به سواد رسانه ای دارند (تقی زاده، ۱۳۹۶: ۱۵۵). از طریق این فضا، نوجوانان به اطلاعات، شبکه های اجتماعی، آموزش ها و سرگرمی ها دسترسی دارند، اما هم زمان با این فرصت ها، چالش ها و خطراتی مانند دسترسی به محتوای نامناسب، کلاهبرداری های اینترنتی، سوءاستفاده از حریم خصوصی و زورگیری سایبری نیز افزایش یافته است (خبرگزاری میزان، ۱۴۰۳: ۲).

محیط سایبر دارای ظرفیت ها و پتانسیل های مثبت و منفی بالایی هست. فی الواقع، محیط سایبر ظرفیت و امکانات هایی را در اختیار مخاطبانش قرار داده که به نوعی به افزایش قدرت مخاطب در کنترل دیگران، ایجاد تشویش و بی نظمی، نقش آفرینی، تأثیرگذاری، ایجاد اغتشاش و بر هم زدن امنیت اجتماعی و دیگر موارد در سطح جامعه کمک شایانی می کند (جان پرور و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۱-۲۶).

به کمک فضای سایبری و فضای مجازی دیگر مخاطبان، منفعل نیستند که فقط نظاره گر صرف محتواهای برنامه های رسانه ای باشند، بلکه قدرتی کسب نموده تا با سرعت به محتواها بازخورد نشان دهند، در نحوه تولید محتواها تأثیرگذار باشند و حتی خود به تولید محتوای مد نظر بپردازند (نمک دوست، ۱۳۹۵: ۲).

در این عرصه، از جمله برجسته ترین ابعادی که در فضای سایبر مورد نقطه زنی، نظر و چالش قرار گرفته، امنیت اجتماعی در ابعاد آسیب های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی بوده که هر یک به شکل های خاصی بر نظم و امنیت کشور و همچنین امنیت اجتماعی تأثیر بسزائی خواهد داشت (اکبری و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۶).

اخلاق در فضا و بستر اینترنت، موضوعی چند نظامیاست که برای درک صحیح آن می بایست همه ابعاد لازم مد نظر قرار گیرد. پیوند دادن این دو موضوع (اخلاق و فضای اینترنت) به صورت دو قالب و شکل مجزا معنائی نخواهد داشت (جهانگرد و همکاران، ۱۳۹۰: ۴۵).

آمار و ارقام حاکی از آنست صنعت هرزه نگاری میزان قابل توجه و شایان ذکری را از دنیای اینترنت به خود معطوف ساخته و اغلب کاربران اینترنتی هریک به شکلی و به نوعی با آن مواجه شده لذا وسعت و تحکیم سواد رسانه ای شهروندان با تصریح بر سواد دیجیتالی یا سواد سایبری برای استفاده از فضای مجازی، راه حلی مناسب است که می تواند بسیار موثر تر از فیلترینگ عمل نماید (نوریخس، ۱۳۹۰: ۱۲۳).

یکی از موضوعات مهم و قابل بحث مطرح در فضای مجازی، موضوع هویت در این فضا و ابعاد آن می باشد، هویت یک مدلول غامض و درهم تنیده جهان واقعی با بازتاب مختلف فلسفی و عملی هست، با عنایت به اینکه فضای مجازی حیطه ایست که در آن ارتباطات و همکاری بین دو فرد یا میان یک فرد و رایانه از طریق تبادلات اطلاعات دیجیتال برقرار می گردد این پرسش نیز مطرح است که در عنصر هویتی که در هرگونه ارتباط و تعامل ضروری بوده چه شکلی به خود می گیرد؟ (صباغیان، ۱۳۹۰: ۵۳ - ۵۴)

با عنایت به رویدادها و روندهای گذشته و تجارب سایر کشورها، مشکل بودن و پیچیدگی آگاهی از محیط سایبر، ضعف در اعتماد عمومی نسبت به دولت در حوزه سایبری، کاربر بودن در تمامی عرصه ها، نداشتن راهبرد تام و کامل و کارآمد سایبری و جزیره ای فعالیت داشتن و همچنین همگام نبودن با فضای انقلاب سایبری از جمله نکات بسیار مهم آسیب پذیری ها و چالش های کشور در حوزه سایبر می باشد. آسیب های سایبری یکی از چالش های جدی و مهم در دنیای دیجیتال کنونی بوده که نوجوانان را به شدت تحت تأثیر قرار می دهد (طارمی، ۱۳۸۷: ۳۲-۳۹).

با توجه به اینکه بسیاری از نوجوانان هنوز اطلاعات کافی و وافی درباره تهدیدات سایبری ندارند، سواد رسانه ای به عنوان ابزاری کلیدی مهم برای افزایش آگاهی و توانمندی آنان در شناسایی این تهدیدات مطرح می گردد (علیخانی، ۱۴۰۲: ۱۴).

با گسترش فناوری اطلاعات و ارتباطات، رفتارهای آنلاین نوجوانان تحت تأثیر قرار گرفته است. بسیاری از نوجوانان بدون داشتن مهارت های لازم در سواد رسانه ای، ممکن است در معرض خطرات سایبری قرار گیرند. این مسئله به ویژه زمانی حادث می شود که نوجوانان به اطلاعات نادرست یا محتوای مضر دسترسی پیدا کنند. پژوهش ها نشان می دهند که نوجوانانی که آموزش های لازم را در زمینه سواد رسانه ای دریافت کرده اند، رفتارهای ایمن تری در فضای آنلاین دارند. لذا، تحلیل رابطه بین سواد رسانه ای و رفتارهای ایمن آنلاین در میان نوجوانان می تواند به شناسایی نقاط ضعف و قوت موجود در این حوزه کمک کرده و راهکارهایی برای تقویت ایمنی آنلاین ارائه دهد. (حسینی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۹-۲۰).

اخذ اطلاعات ضروری در زمینه بهره مندی از رسانه های اطلاعاتی و ارتباطی این محیط را ایجاد که بهره مندی ما را از رسانه ها لذت بخش تر، پویاتر و موثرتر جلوه دهد. هر چند با همیاری و انتشار فناوری های جدید اطلاعاتی و ارتباطی امکانات نو و بروزی نیز برای توسعه جامعه در زمینه های گوناگون باز خواهد شد، لیکن در راستای استفاده از پتانسیل آنها گروهی

نو از صلاحیت ها (مهارت، دانش و نگرش) مورد نیاز قرار خواهد گرفت (اشرفی ریزی و همکاران، ۱۳۹۳: ۹۸).

حتم به یقین سواد رسانه ای تلفیق سودمند با رسانه ها خواهد بود و موجبات بالا رفتن میزان آگاهی افراد جامعه به عنوان مخاطبین رسانه ها را در پی خواهد داشت و در این راستا منجر به ارتباطی دو سویه و مشارکت جویانه با رسانه ها از یک منظر و از سوی دیگر تقویت ساختار دموکراتیک جامعه در راستای مباحث مشارکت فعال در حوزه رسانه را حادث خواهد شد (زارع کهن، ۱۳۹۱: ۵۴).

از نظر جیمز پاتر، سواد رسانه ای خط مشی و مسیری چند عاملی با ساختارهای دانش، منبع شخصی، وظایف پردازش اطلاعات و مهارت ها و توانایی ها، عوامل مدل سواد رسانه ای خواهد بود. بدین ترتیب رابطه این عوامل فضایی حلزونیست؛ که در هر برش عرضی یکی از عامل های سواد رسانه ای قرار خواهند داشت و از اینرو هر یک از عوامل، عامل های دیگر را نیز حمایت لجستیکی دارد (عباسی قادی و همکاران، ۱۳۹۱: ۳۹).

طبق مطالعات انجام پذیرفته خبرگی سواد رسانه ای در فرد دیدگاهی انتقادی رقم زده و تأثیرپذیری ناسنجیده از رسانه ها و شبکه های اجتماعی را به مراتب تنزل می بخشد (اشرفی ریزی و همکاران، ۱۳۹۳: ۵۳) همچنین بر طبق دست آوردهای پژوهش هایی چون تقی زاده (۱۳۹۱)، لیوینگستون^۱ (۲۰۱۴) خبرگی سواد رسانه بر روی کاهش آسیب های شبکه های اجتماعی تأثیرگذار است.

با توجه به این مسائل و اهمیت و رواج شبکه های اجتماعی، سئوالی که مطرح می شود این است، جامعه تا چه حد و میزان نسبت به آسیب های سایبری و همچنین شبکه های اجتماعی آگاهی دارد؟ و آیا مهارت های سواد رسانه ای میتوانند در میزان آگاهی آنها نسبت به آسیب های مختلف شبکه های اجتماعی بیفزاید یا خیر؟

در سال های اخیر، شاهد افزایش چشمگیر فعالیت های سایبری مخرب در میان نوجوانان بوده ایم، که نه تنها سلامت روحی و روانی آنها را تهدید می کند، بلکه می تواند آسیب های اجتماعی و اقتصادی بزرگی برای خانواده ها و جامعه ایجاد کند. از آنجا که نوجوانان بیشتر وقت خود را در فضای مجازی می گذرانند و به دلیل کمبود مهارت های لازم در استفاده از آن، در معرض خطرات سایبری قرار دارند، بررسی راهکارهای مناسب برای کاهش این آسیب ها ضروری است.

¹ Livingstone

منطقه یک شهر اصفهان، به عنوان یکی از مناطق شهری مهم، دارای دسترسی گسترده به اینترنت و رسانه‌های دیجیتال است و نوجوانان این منطقه به شدت درگیر استفاده از این فضا هستند. از طرف دیگر، سواد رسانه‌ای به عنوان مجموعه‌ای از مهارت‌ها در تحلیل، تفسیر و بهره‌برداری از اطلاعات دیجیتال، نقشی کلیدی در محافظت از نوجوانان در برابر این آسیب‌ها ایفا می‌کند.

با وجود اهمیت این موضوع، هنوز تحقیقات جامعی در منطقه یک اصفهان، در مورد چگونگی ارتباط مهارت‌های سواد رسانه‌ای با کاهش آسیب‌های سایبری انجام نشده است. این پژوهش با هدف بررسی این رابطه طراحی شده است و تلاش می‌کند تا تأثیر این مهارت‌ها بر پیشگیری از آسیب‌های سایبری را تحلیل کند. در دنیای امروز، نوجوانان به طور فزاینده‌ای با فضای مجازی و رسانه‌های دیجیتال در ارتباط هستند. این امر می‌تواند فرصت‌های زیادی را برای یادگیری و ارتباط فراهم آورد، اما همچنین خطرات و آسیب‌های سایبری نیز به همراه دارد. آسیب‌هایی نظیر قلدری آنلاین، انتشار اطلاعات نادرست و تهدیدات امنیتی، می‌توانند تأثیرات منفی بر سلامت روانی و اجتماعی نوجوانان داشته باشند. بررسی چگونگی ارتقاء سواد رسانه‌ای می‌تواند به کاهش این آسیب‌پذیری کمک کند.

همچنین با توجه به کمبود برنامه‌های آموزشی مؤثر در زمینه سواد رسانه‌ای در مدارس و دانشگاه‌ها، تحقیق در این زمینه می‌تواند به شناسایی نیازها و راهکارهای آموزشی کمک کند. بر این اساس بررسی تأثیرات فرهنگی و اجتماعی بر سواد رسانه‌ای و امنیت فضای مجازی و سایبری می‌تواند به درک بهتر از چالش‌ها و فرصت‌های موجود کمک کند. پس با توجه به نکات بالا و با در نظر گرفتن همه جنبه‌های اشاره شده می‌توانیم محتوای آموزشی موجود در مدارس را بررسی کرده و نقاط ضعف و قوت آن‌ها را شناسایی کنیم. نوجوانانی که از مهارت‌های بالاتری در سواد رسانه‌ای برخوردارند، در برابر تهدیدات سایبری مقاوم‌تر عمل می‌کنند. سطح سواد رسانه‌ای نوجوانان تحت تأثیر عوامل فردی همچون سن و جنسیت و همچنین وضعیت اجتماعی-اقتصادی خانواده است. برنامه‌های آموزشی متمرکز بر ارتقای سواد رسانه‌ای می‌تواند تأثیر مثبتی در کاهش آسیب‌های سایبری داشته باشد.

از این رو پژوهش حاضر به دنبال بررسی رابطه بین مهارت‌های سواد رسانه‌ای با میزان آگاهی نوجوانان منطقه یک شهر اصفهان نسبت به آسیب‌های سایبری و شبکه‌های اجتماعی است.

مبانی نظری تحقیق

رسانه

در لغت از مصدر رسانیدن و به معنای وسیله رسانیدن و در اصطلاح علوم ارتباطات اجتماعی مقصود از رسانه وسیله رسانیدن پیام از پیام دهنده به پیام گیرنده است رسانه ها مهمترین و موثرترین ابزار انتقال اطلاعات و آگاهی ها در تحقق فرایند ارتباطات هستند (کمال و همکاران، ۱۳۹۶: ۳). رسانه به هر وسیله، فناوری یا سیستم ارتباطی اطلاق می شود که به انتقال اطلاعات، پیامها و داده ها از یک فرستنده به یک یا چند گیرنده کمک می کند (مکویل، ۲۰۲۱: ۶۴).

سواد رسانه ای^۱

عبارت است از یک نوع درک متکی بر مهارت که براساس آن می توان انواع رسانه ها و انواع تولیدات آنها را شناخت و از یکدیگر تفکیک و شناسایی کرد، به زبان ساده، سواد رسانه ای مثل یک رژیم غذایی است که هوشمندانه مراقب است که چه موادی مناسب هستند و چه موادی مضر؛ چه چیزی را باید مصرف کرد و چه چیزی را نه و یا اینکه میزان مصرف هر ماده بر چه مبنایی باید استوار باشد. سواد رسانه ای می تواند به مخاطبان رسانه ها بیاموزد که از حالت انفعالی و مصرفی خارج شده و به معادله متقابل و فعالانه ای وارد شوند که در نهایت به نفع خود آنان باشد. به دیگر سخن، سواد رسانه ای کمک می کند تا از سفره رسانه ها به گونه ای هوشمندانه و مفید بهره مند شد. (شکرخواه، ۱۳۸۵: ۴). ابعاد سواد رسانه ای شامل ۱- بعد شناختی یا ادراکی ۲- بعد احساسی ۳- بعد زیبایی شناختی ۴- بعد اخلاقی است (تاجیک اسماعیلی، ۱۳۹۵: ۱۲).

محتوای رسانه

به هر نوع اطلاعاتی گفته می شود که از طریق رسانه ها به مخاطبان منتقل می شود. این محتوا می تواند شامل متن، تصویر، صدا، ویدئو، انیمیشن و انواع دیگر رسانه ها باشد که با هدف اطلاع رسانی، آموزش، سرگرمی، یا تبلیغ تولید و منتشر می شوند. به عبارت دیگر، محتوای رسانه شامل هر چیزی است که در رسانه ها (مانند تلویزیون، رادیو، اینترنت، مطبوعات و غیره) به اشتراک گذاشته می شود تا به مخاطبان منتقل شود و در آنها تأثیر بگذارد. انواع محتوای رسانه شامل: ۱- متنی ۲- صوتی ۳- تصویری ۴- ویدئویی ۵- چند رسانه ای است (کمال و همکاران، ۱۴۰۲: ۳۴).

¹ Media Literacy

سایبر

سایبراز لحاظ لغوی در فرهنگ های مختلف به معنی مجازی و غیر ملموس است. کلمه فضای مجازی (سایبر اسپیس^۱) از درون کلمه سایبرنتیکس که در سال ۱۹۴۸ بوسیله نوربرت ویترا ابداع شده بود پدید آمد. سایبرنتیکس علم نظریه کنترل است و در مورد سیستم های پیچیده به کار می رود (عباسی دره بیدی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۲۴).

فضای سایبر یک دامنه پویا و سراسری است که شامل ترکیبی از الکترونها و طیف الکترو مغناطیس می باشد که هدف آن ساخت ، ذخیره ، تصحیح ، تغییر ، اشتراک ، استخراج ، استفاده و حذف کردن اطلاعات می باشد (هلال، ۱۳۹۴: ۶۳).

نظریه های رسانه ای

رسانه ها نه تنها به عنوان کانال های ارتباطی برای انتقال اطلاعات عمل می کنند، بلکه نقش بسیار مهمی در شکل دهی به افکار عمومی، هنجارهای اجتماعی و رفتارهای فردی و جمعی دارند. برای درک عمیق تر نقش و تأثیر رسانه ها، نظریه های مختلفی در حوزه ارتباطات و رسانه مطرح شده اند. این نظریه ها تلاش می کنند تا چگونگی تأثیرگذاری رسانه ها بر جامعه و نحوه تعامل مخاطبان با پیام های رسانه ای را توضیح دهند. نظریه های استفاده و رضامندی، برجسته سازی، جامعه اطلاعاتی و جامعه شبکه ای با این تحقیق منطبق می باشد.

مروری بر پژوهش های پیشین

پژوهش های داخلی

پوررشیدی و همکاران (۱۴۰۴) تحقیقی با عنوان «بررسی دوگانگی حقوق و اخلاق در دسترسی کودکان به فضای مجازی» با روش تحلیلی-توصیفی انجام دادند. یافته ها نشان داد که نگرانی والدین بابت دسترسی کودکان به محتواهای نامناسب، ارتباط کودکان با افراد غیرمعمول، سوءاستفاده های جنسی و مالی و همچنین آسیب دیدن ارزش های اخلاقی باعث شده است والدین محدودیت هایی اساسی را در دسترسی کودکان به فضای مجازی ایجاد کنند؛ حال آنکه درواقع، این مسئله مغایر با حقوق مصرّح کودکان در حقوق بین الملل و از جمله کنوانسیون حقوق کودک و حقوق داخلی است. نتایج پژوهش نشان داد حل این دوگانگی حقوقی و اخلاقی در بستر آموزش دهی به کودکان و فراهم کردن زمینه های توسعه فکری و مخصوصاً آموزش دادن سواد رسانه ای به آنان امکان پذیر است. آموزش دادن سواد رسانه ای به صورت عمومی به کودکان از سنین کم در مدارس، ضمن برطرف کردن نگرانی

¹ Cyberspace

والدین، یکی از عوامل محافظت از حقوق کودکان در دسترسی به فضای مجازی است که در عین حال، زمینه را برای رشد و توسعه فکری آنان فراهم می‌کند.

ترابی و همکاران (۱۴۰۴) پژوهشی با عنوان «تاب‌آوری شناختی در برابر جنگ شناختی علیه ایران» با روش توصیفی-تحلیلی و به شیوه کتابخانه‌ای انجام دادند. یافته‌ها نشان داد جنگ شناختی یکی از ابعاد نوظهور جنگ‌های نوین است که با بهره‌گیری از فناوری‌های دیجیتال و شبکه‌های اجتماعی ذهن و ادراک افراد را هدف قرار می‌دهد. جمهوری اسلامی ایران در سال‌های اخیر به‌طور گسترده در معرض این نوع جنگ قرار گرفته است. نتایج نشان داد ضعف در آموزش سواد رسانه‌ای، نبود پلتفرم‌های بومی و خلأ در نهادینه‌سازی جهاد تبیین از مهم‌ترین چالش‌ها هستند. راهکارهای پیشنهادی شامل تقویت آموزش‌های شناختی، گسترش استقلال رسانه‌ای، نهادسازی برای جهاد تبیین و ایجاد سامانه‌های پشتیبانی روان‌شناختی است.

خاکسار ازغندی (۱۴۰۳) پژوهشی با عنوان «بررسی رابطه بین سواد رسانه‌ای و قربانی سایبری» انجام داد. جامعه آماری شامل دانش‌آموزان دختر و پسر ایرانی متوسطه اول و دوم دبیرستان‌های شهر دوحه قطر بود. یافته‌ها نشان داد سواد رسانه‌ای دانش‌آموزان دختر بیشتر از پسران است و قربانی سایبری در میان پسران بیشتر از دختران مشاهده شد. همچنین رابطه معناداری بین سواد رسانه‌ای دختران و پسران وجود داشت، اما بین قربانی سایبری دختران و پسران رابطه معناداری مشاهده نشد.

حسینی پاکدهی و همکاران (۱۳۹۶) پژوهشی با عنوان «میزان موفقیت آموزش سواد رسانه‌ای» با روش تحلیل محتوا و مطالعه تطبیقی انجام دادند. یافته‌ها نشان داد آموزش سواد رسانه‌ای در کشورهای چون کانادا با سابقه طولانی و موفقیت چشمگیر همراه بوده است، در حالی که در ایران این حوزه نوپا محسوب می‌شود. بررسی وب‌سایت مדיاسمارتس کانادا و وب‌سایت سواد رسانه‌ای ایران نشان داد محتوای کانادایی بیشتر آموزشی و مبتنی بر نظریه‌های متخصصان است، در حالی که محتوای ایرانی بیشتر در سطح اطلاع‌رسانی عمومی باقی مانده است. تمرکز هر دو کشور بیشتر بر مخاطرات رسانه‌ای بوده تا بهره‌مندی از مزایا.

پژوهش‌های خارجی

گابریلا^۱ و همکاران (۲۰۲۴) تحقیقی با عنوان «استفاده والدین از اینترنت و رسانه‌های اجتماعی به عنوان منبع اطلاعاتی در مورد سلامت و فرزندپروری» با روش توصیفی-مقطعی

¹ Gabriela

انجام دادند. این پژوهش در یک مرکز کودکان سرپایی در شهر بوئنوس آیرس صورت گرفت و داده‌ها از ۲۰۱ پرسشنامه گردآوری شد که عمدتاً توسط مادران کودکان سالم تکمیل شده بود. یافته‌ها نشان داد که اینترنت و رسانه‌های اجتماعی به منبع اصلی والدین برای دریافت اطلاعات سلامت و تربیت فرزند تبدیل شده‌اند؛ به‌گونه‌ای که ۸۱٫۱ درصد والدین برای موضوعات سلامت و فرزندپروری جستجوی آنلاین داشتند، ۷۱ درصد بیش از یک بار در ماه از مشاوره‌های آنلاین استفاده می‌کردند و ۹۱ درصد خانواده‌ها اطلاعات آنلاین را برای تکمیل مشاوره پزشکی به کار می‌بردند. تنها ۱۱ درصد والدین مشاوره حضوری پزشک را با جستجوی آنلاین جایگزین نمی‌کردند. همچنین مشخص شد بیشتر والدین صفحات رسمی را دنبال نمی‌کردند و تمایلی به تأیید صحت مطالب نداشتند. نتایج پژوهش بیانگر آن است که اینترنت و رسانه‌های اجتماعی نقش مهمی در دسترسی والدین به اطلاعات سلامت و فرزندپروری دارند، اما ضعف در اعتبارسنجی منابع رسمی همچنان یک چالش جدی محسوب می‌شود.

آکادمی‌های ملی علوم، مهندسی و پزشکی^۱ (۲۰۲۴) پژوهشی با عنوان «رسانه‌های اجتماعی و سلامت نوجوانان» انجام داد. یافته‌ها نشان داد که رسانه‌های اجتماعی به‌طور کامل در زندگی اکثر نوجوانان ایالات متحده ادغام شده‌اند و نگرانی‌هایی جدی در میان والدین، پزشکان، مقامات بهداشت عمومی و دیگران درباره تأثیر آن بر سلامت روان و جسم ایجاد کرده‌اند. در طول یک سال، کمیته‌ای موقت این آکادمی موضوع فوق را مورد بررسی قرار داد و گزارشی جامع تهیه کرد که علاوه بر تحلیل اثرات رسانه‌های اجتماعی، توصیه‌هایی برای سیاست‌گذاران، تنظیم‌کنندگان، صنعت و سایر ذی‌نفعان ارائه نمود. حوزه‌های تمرکز این گزارش شامل طراحی پلتفرم‌ها، شفافیت و پاسخگویی، ارتقای سواد رسانه‌ای دیجیتال در میان جوانان و بزرگسالان، مقابله با آزار و اذیت آنلاین و حمایت از محققان بود.

آسپاروهوا^۲ (۲۰۱۵) پژوهشی با عنوان «چگونگی تأثیر سواد رسانه‌ای و هنجارهای اجتماعی بر استفاده کودکان انگلیسی از شبکه‌های اجتماعی» انجام داد. یافته‌ها نشان داد که کودکان مورد بررسی از سطح پایینی در سواد رسانه‌ای برخوردار بودند و این امر، همراه با هنجارهای اجتماعی، تأثیر معناداری بر انتخاب کانال‌های ارتباطی و شیوه‌های به‌اشتراک‌گذاری اطلاعات توسط آنان داشت. نتایج پژوهش بیانگر آن است که ارتقای سواد رسانه‌ای کودکان و بازنگری در هنجارهای اجتماعی می‌تواند نقش مهمی در بهبود رفتار ارتباطی آنان در شبکه‌های اجتماعی ایفا کند.

¹ National Academies of Sciences

² Asparohua

پاپایانو^۱ (۲۰۱۱) پژوهشی با عنوان «سواد رسانه‌ای در میان جوانان استفاده‌کننده از شبکه‌های اجتماعی در بین دانش‌آموزان و معلمان یونان» انجام داد. یافته‌ها نشان داد که دانش‌آموزان مورد بررسی مهارت‌های فنی لازم برای کار با شبکه‌های اجتماعی، به‌ویژه فیس‌بوک، را دارند اما از مهارت کافی برای جستجوی انتقادی و ارزیابی اطلاعات برخوردار نیستند و نسبت به مقررات و قوانین رسانه‌ها نیز آگاهی محدودی دارند. همچنین معلمان بر این باور بودند که استفاده از شبکه‌های اجتماعی می‌تواند اثرات مخربی بر دانش‌آموزان داشته باشد؛ از این‌رو آموزش مهارت‌های سواد رسانه‌ای را برای دانش‌آموزان خود ضروری می‌دانستند.

فانگ^۲ (۲۰۰۵) پژوهشی بر روی ۲۶۲ جوان سنگاپوری انجام داد و به بررسی نقش آموزش سواد رسانه‌ای پرداخت. یافته‌ها نشان داد افرادی که در دوره‌های آموزش سواد رسانه‌ای شرکت کرده بودند، از میزان آگاهی بالاتر و توانایی تفکر انتقادی بیشتری نسبت به سایرین برخوردار بودند و می‌توانستند با دیدی نقادانه‌تر به مطالب رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی نگاه کنند. نتایج همچنین نشان داد سواد رسانه‌ای نقش مؤثری در کاهش تأثیرپذیری جوانان از تبلیغات دارد. از دیدگاه جوانان، شبکه‌های اجتماعی در ابعاد خانوادگی، تحصیلی، سازگاری، اعتقادی و روانی آسیب‌زا بوده‌اند، هرچند مزایایی نیز برای آن قائل بودند. یافته‌ها رابطه‌ای معکوس میان سطح مهارت‌های سواد رسانه‌ای و میزان آسیب‌های اجتماعی نوپدید فضای مجازی نشان داد. این پژوهش نتیجه گرفت که ارتقای مهارت‌های سواد رسانه‌ای می‌تواند از شدت آسیب‌های شبکه‌های اجتماعی در میان جوانان بکاهد.

روش تحقیق

پژوهش حاضر بر حسب هدف از نوع تحقیقات کاربردی و از لحاظ شیوه اجرا پیمایشی و از نظر گردآوری داده توصیفی-همبستگی بود. هدف تحقیق همبستگی عبارت است از درک الگوهای مخاطبین سواد رسانه از طریق مطالعه همبستگی بین این الگوها و متغیرهایی که فرض می‌شود بین آنها رابطه وجود دارد. این روش بویژه در شرایطی مفید است که هدف آن کشف رابطه متغیرهایی باشد که در مورد آنها تحقیقاتی انجام نشده است (دلاور، ۱۳۷۵).

¹ Papaioannou

² Fang

جامعه آماری در سطح کمی شامل نوجوانان منطقه یک شهر اصفهان به تعداد آنها ۲۶۰۰۰ نفر بود. در این مورد برای تعیین حجم نمونه از جدول کوکران استفاده شد و تعداد نمونه تحقیق ۳۷۸ نفر به دست آمد که نمونه ها با روش نمونه گیری ی در دسترس انتخاب شدند.. ابزار گردآوری اطلاعات در پژوهش حاضر پرسشنامه بود که گویه های آن دو بخش عمده داشت. بخش اول شامل سئوالاتی جهت جمع آوری اطلاعات جمعیت شناختی (جنسیت، سن، میزان تحصیلات، سابقه خدمت) شامل ۴ سئوال و بخش دوم شامل سئوالات تخصصی در طیف لیکرت به شرح زیر بود:

پرسشنامه سواد رسانه ای (فلسفی و همکاران ۱۳۹۳): این پرسشنامه دارای ۲۰ سوال و روایی و پایایی آن تأیید شده بود.

پرسشنامه آسیب های فضای مجازی (زندوانیان و همکاران ۱۳۹۲): پرسشنامه آسیب های فضای مجازی به منظور سنجش آسیب های فضای مجازی طراحی و تدوین شده و روایی و پایایی آن تایید شده بود.

یافته ها

جدول (۱): رابطه مهارت های سواد رسانه ای و پیشگیری از آسیب های سایبری

فرضیه	مسیر	ضریب مسیر	معناداری	P	نتیجه
اصلی	مهارت احساسی سواد رسانه ای -> آسیب های سایبری	۰/۱۴۴	۶/۷۲۳	۰/۰۰۰	تایید فرضیه
	مهارت اخلاقی سواد رسانه ای -> آسیب های سایبری	۰/۰۸۰	۲/۰۳۴	۰/۰۴۲	تایید فرضیه
	مهارت زیبا شناختی سواد رسانه ای -> آسیب های سایبری	۰/۲۶۱	۹/۶۵۰	۰/۰۰۰	تایید فرضیه
	مهارت شناختی سواد رسانه ای -> آسیب های سایبری	۰/۵۷۹	۱۲/۰۵۶	۰/۰۰۰	تایید فرضیه

جدول (۲): رابطه مهارت زیبا شناختی سواد رسانه ای بر پیشگیری از آسیب های سایبری

فرضیه فرعی	مسیر	ضریب مسیر	معناداری	P	نتیجه
اول	مهارت زیبا شناختی سواد رسانه ای -> عامل اعتقادی- عبادی	۰/۷۸۳	۳۵/۵۱۰	۰/۰۰۰	تایید فرضیه

تایید فرضیه	۰/۰۰۰	۳۳/۷۸۳	۰/۸۰۸	مهارت زیبا شناختی سواد رسانه ای - < عامل تحصیلی دانش آموزان
تایید فرضیه	۰/۰۰۰	۳۸/۸۸۳	۰/۸۱۳	مهارت زیبا شناختی سواد رسانه ای - < عامل خانوادگی
تایید فرضیه	۰/۰۰۰	۳۷/۸۰۶	۰/۷۹۶	مهارت زیبا شناختی سواد رسانه ای - < عامل روانی دانش آموزان
تایید فرضیه	۰/۰۰۰	۳۶/۳۹۷	۰/۷۸۷	مهارت زیبا شناختی سواد رسانه ای - < عامل سازگاری دانش آموزان

جدول (۳): رابطه مهارت اخلاقی سواد رسانه ای بر پیشگیری از آسیب های سایبری

فرضیه	مسیر	ضریب مسیر	معناداری	P	نتیجه
دوم	مهارت اخلاقی سواد رسانه ای - < عامل اعتقادی- عبادی	۰/۸۹۰	۹۰/۵۴۹	۰/۰۰۰	تایید فرضیه
	مهارت اخلاقی سواد رسانه ای - < عامل تحصیلی دانش آموزان	۰/۸۲۸	۵۳/۸۸۲	۰/۰۰۰	تایید فرضیه
	مهارت اخلاقی سواد رسانه ای - < عامل خانوادگی	۰/۷۵۰	۳۰/۶۸۸	۰/۰۰۰	تایید فرضیه
	مهارت اخلاقی سواد رسانه ای - < عامل روانی دانش آموزان	۰/۸۶۴	۶۳/۵۱۹	۰/۰۰۰	تایید فرضیه
	مهارت اخلاقی سواد رسانه ای - < عامل سازگاری دانش آموزان	۰/۹۲۷	۱۷۵/۲۱۵	۰/۰۰۰	تایید فرضیه

جدول (۴): رابطه مهارت شناختی سواد رسانه ای بر پیشگیری از آسیب های سایبری

فرضیه	مسیر	ضریب مسیر	معناداری	P	نتیجه
سوم	مهارت شناختی سواد رسانه ای -> عامل اعتقادی- عبادی	۰/۹۱۲	۱۰۵/۶۴۴	۰/۰۰۰	تایید فرضیه
	مهارت شناختی سواد رسانه ای -> عامل تحصیلی دانش آموزان	۰/۸۹۹	۸۹/۸۴۸	۰/۰۰۰	تایید فرضیه
	مهارت شناختی سواد رسانه ای -> عامل خانوادگی	۰/۸۹۵	۷۰/۹۷۴	۰/۰۰۰	تایید فرضیه
	مهارت شناختی سواد رسانه ای -> عامل روانی دانش آموزان	۰/۹۲۶	۱۰۷/۲۵۲	۰/۰۰۰	تایید فرضیه
	مهارت شناختی سواد رسانه ای -> عامل سازگاری دانش آموزان	۰/۹۳۴	۱۷۱/۲۳۸	۰/۰۰۰	تایید فرضیه

جدول (۵): رابطه مهارت احساسی سواد رسانه ای بر پیشگیری از آسیب های سایبری

فرضیه	مسیر	ضریب مسیر	معناداری	P	نتیجه
چهارم	مهارت احساسی سواد رسانه ای -> عامل اعتقادی- عبادی	۰/۷۸۶	۴۵/۰۷۶	۰/۰۰۰	تایید فرضیه
	مهارت احساسی سواد رسانه ای -> عامل تحصیلی دانش آموزان	۰/۷۷۰	۳۴/۹۷۲	۰/۰۰۰	تایید فرضیه
	مهارت احساسی سواد رسانه ای -> عامل خانوادگی	۰/۷۰۷	۲۷/۳۵۷	۰/۰۰۰	تایید فرضیه
	مهارت احساسی سواد رسانه ای -> عامل روانی دانش آموزان	۰/۷۷۴	۴۲/۱۸۶	۰/۰۰۰	تایید فرضیه
	مهارت احساسی سواد رسانه ای -> عامل سازگاری دانش آموزان	۰/۷۶۰	۳۶/۳۲۱	۰/۰۰۰	تایید فرضیه

بحث و نتیجه‌گیری

بر اساس یافته‌های حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها و انجام آزمون فرضیه‌ها توسط معادلات ساختاری در پاسخ به فرضیه اصلی «بررسی رابطه بین مهارت‌های سواد رسانه‌ای و پیشگیری از آسیب‌های سایبری در میان نوجوانان منطقه یک شهر اصفهان» این نتیجه به دست آمد که بین مهارت‌های سواد رسانه‌ای و پیشگیری از آسیب‌های سایبری در میان نوجوانان رابطه معنادار وجود دارد.

در تبیین این یافته باید گفت که سواد رسانه‌ای نقش مهمی در کاهش آسیب‌های فضای مجازی دارد. با افزایش آگاهی و مهارت‌های سواد رسانه‌ای، کاربران می‌توانند اطلاعات دریافتی را بهتر تحلیل و ارزیابی کنند و از خطرات احتمالی مانند فیشینگ، کلاهبرداری، انتشار اطلاعات شخصی و محتوای نامناسب در امان بمانند. سواد رسانه‌ای به افراد کمک می‌کند تا اطلاعات دریافتی از رسانه‌ها و فضای مجازی را با دقت بیشتری بررسی و ارزیابی کنند. این امر شامل تشخیص اطلاعات نادرست، جعلی و گمراه‌کننده است. با افزایش آگاهی در مورد حریم خصوصی و اهمیت آن در فضای مجازی، افراد می‌توانند اطلاعات شخصی خود را بهتر مدیریت کرده و از انتشار ناخواسته آنها جلوگیری کنند. سواد رسانه‌ای به کاربران کمک می‌کند تا رفتارهای مخرب مانند قلدری سایبری، انتشار شایعات و ترویج خشونت را شناسایی و با آنها مقابله کنند. سواد رسانه‌ای به افراد کمک می‌کند تا زمان خود را در فضای مجازی به طور آگاهانه مدیریت کنند و از اعتیاد به اینترنت و شبکه‌های اجتماعی جلوگیری کنند. با افزایش سواد رسانه‌ای، افراد می‌توانند محتوای باکیفیت و مناسب را از محتوای نامناسب تشخیص دهند و انتخاب‌های بهتری در مصرف رسانه‌ها داشته باشند.

این نتیجه با یافته‌های پژوهش خاکسار و همکاران (۱۴۰۲)، عزیزی (۱۳۹۴) و کرمی (۱۳۹۵) و شرفی و همکاران (۱۴۰۳) و واعظی (۱۳۹۴) تا حدودی همسو بوده است.

فرضیه اول: بین مهارت زیبا شناختی سواد رسانه‌ای بر پیشگیری از آسیب‌های سایبری در میان نوجوانان منطقه یک شهر اصفهان رابطه وجود دارد.

بر اساس یافته‌های حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها و انجام آزمون فرضیه‌ها توسط معادلات ساختاری و مندرج در جدول (۲) رابطه معنادار و مثبت بین بعد زیباشناسی سواد رسانه‌ای و پیشگیری از آسیب‌های سایبری تایید شد.

بعد زیبایی شناختی که به توانایی درک و شناخت مفاهیم رسانه‌ای از دیدگاه هنری اشاره دارد. این مقوله به نوع و میزان هنر و مهارت تولید پیام در رسانه‌های مختلف بستگی دارد.

فردی که چنین مهارتی داشته می‌تواند عکس‌ها، فیلم‌ها، موسیقی‌ها و سایر آثار رسانه‌ای را با درک عمیق‌تری از جنبه‌های زیبایی‌شناختی آنها تحلیل و ارزیابی کند.

فردی که دارای مهارت زیبایی‌شناختی در سواد رسانه‌ای است، می‌تواند با دقت بیشتری محتوای آنلاین را بررسی کند و این توانایی به او در شناسایی و اجتناب از آسیب‌های سایبری کمک می‌کند. بسیاری از حملات فیشینگ با دقت پایین طراحی می‌شوند. عناصر بصری نامناسب، غلط‌های املائی و دستوری، فونت‌های عجیب و غریب، یا لوگوهای بی‌کیفیت می‌توانند نشانه‌هایی باشند که فرد با سواد زیبایی‌شناختی آن‌ها را تشخیص می‌دهد. اگرچه کلاهبرداران حرفه‌ای‌تر شده‌اند، اما همچنان ضعف‌های بصری وجود دارد. اخبار جعلی اغلب با استفاده از تصاویر دستکاری شده، طراحی‌های ناهمگون، یا استفاده افراطی از رنگ‌ها و فونت‌های جلب توجه‌کننده سعی در فریب مخاطب دارند.

درک اینکه چگونه طراحی بصری می‌تواند برای تأثیرگذاری احساسی استفاده شود، به فرد کمک می‌کند تا در برابر این نوع محتوا مقاوم‌تر باشد. مهارت زیبایی‌شناختی سواد رسانه‌ای به افراد این قدرت را می‌دهد که فراتر از پیام سطحی یک محتوا را ببینند و درک کنند که چگونه عناصر بصری و طراحی برای تأثیرگذاری بر آن‌ها به کار رفته‌اند. این درک عمیق‌تر، آن‌ها را قادر می‌سازد تا پیام‌های مخرب، فریبده و تقلبی را که اغلب با طراحی ضعیف یا گمراه‌کننده همراه هستند، بهتر شناسایی کرده و از افتادن در دام آسیب‌های سایبری جلوگیری کنند.

با توجه به یافته‌های جدول (۲) مهارت زیبا شناختی سواد رسانه‌ای باعث بر عوامل اعتقادی، روانی، خانوادگی، تحصیلی و سازگاری دانش‌آموزان تأثیر مثبت و معنادار داشته و باعث بهبود آنها شده است. به عباری اثرات آسیب‌های سایبری با تقویت این مهارت کاهش پیدا نموده است.

مهارت‌های زیبایی‌شناختی سواد رسانه‌ای می‌توانند به طور قابل توجهی بر اعتقادات افراد تأثیر بگذارند. سواد رسانه‌ای به افراد کمک می‌کند تا پیام‌های رسانه‌ای را درک، تحلیل و ارزیابی کنند و در نتیجه، باورها و دیدگاه‌های خود را بر اساس این درک شکل دهند. با داشتن سواد رسانه‌ای، افراد می‌توانند پیام‌های رسانه‌ای را از زوایای مختلف بررسی کنند و به دنبال تعصبات، اطلاعات غلط و اهداف پنهان در آنها باشند. مهارت‌های زیبایی‌شناختی سواد رسانه‌ای می‌توانند تأثیر مثبتی بر روابط خانوادگی داشته باشند. این مهارت‌ها به اعضای خانواده کمک می‌کنند تا پیام‌های رسانه‌ای را بهتر درک کنند، به طور انتقادی به آنها پاسخ دهند و از آنها در جهت بهبود ارتباطات و تقویت روابط خود استفاده کنند. با درک بهتر

پیام‌های رسانه‌ای، اعضای خانواده می‌توانند در گفتگوها و تعاملات خود از زبان و روش‌های ارتباطی مناسب‌تری استفاده کنند. این امر به بهبود ارتباطات بین فردی و کاهش تعارضات کمک می‌کند. در مورد تاثیر مهارت‌های شناختی سواد رسانه‌ای بر عملکرد تحصیلی نیز باید گفت با داشتن مهارت زیباییشناختی، دانش‌آموزان می‌توانند پیام‌های رسانه‌ای را عمیق‌تر درک کنند. این امر به آنها کمک می‌کند تا اطلاعات را بهتر به خاطر بسپارند و درک بهتری از موضوعات درسی پیدا کنند. محتوای رسانه‌ای جذاب و زیبا می‌تواند انگیزه و علاقه دانش‌آموزان به یادگیری را افزایش دهد. این امر به آنها کمک می‌کند تا در فرآیند یادگیری فعال‌تر باشند و از یادگیری لذت بیشتری ببرند.

این نتیجه با یافته‌های پژوهش خاکسار و همکاران (۱۴۰۲) و صفرپور و همکاران (۱۴۰۳) در مورد تاثیر سواد رسانه‌ای بر آسیب‌های اعتقادی همسو بوده است.

فرضیه دوم: بین مهارت اخلاقی سواد رسانه‌ای بر پیشگیری از آسیب‌های سایبری در میان نوجوانان منطقه یک شهر اصفهان رابطه وجود دارد.

یافته‌های حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها و همچنین آزمون فرضیه‌ها نشان داد که بین مهارت اخلاقی سواد رسانه‌ای و پیشگیری از آسیب‌های سایبری در میان نوجوانان رابطه معنادار و مثبتی وجود دارد.

افراد دارای مهارت اخلاقی درک می‌کنند که انتشار اطلاعات نادرست چه آسیبی می‌تواند برساند. آن‌ها قبل از به اشتراک گذاشتن محتوا، مکث می‌کنند، صحت آن را بررسی می‌کنند و منبع را در نظر می‌گیرند، بنابراین از تقویت اخبار جعلی و تبلیغات سوء جلوگیری می‌کنند. درک رفتار اخلاقی به معنای تشخیص این است که سخنان نفرت‌انگیز و قلدری سایبری رفتارهای آسیب‌رسان هستند.

افراد دارای این مهارت، کمتر احتمال دارد در چنین رفتارهایی شرکت کنند یا آن‌ها را تحمل کنند، و مستقیماً از این اشکال آسیب‌های سایبری جلوگیری می‌کنند. مهارت اخلاقی شامل درک ارزش داده‌های شخصی و اهمیت حریم خصوصی است. این آگاهی کاربران را تشویق می‌کند تا در مورد اطلاعاتی که به صورت آنلاین به اشتراک می‌گذارند، مجوزهایی که به برنامه‌ها می‌دهند و تنظیمات امنیتی که به کار می‌برند، محتاط باشند، در نتیجه از نقض داده‌ها و سرقت هویت جلوگیری می‌کنند. همچنین افراد دارای مهارت اخلاقی سواد رسانه‌ای به خوبی با اهمیت حفظ حریم خصوصی دیگران نیز آشنا هستند. و این باعث احترام به

حریم خصوصی دیگران، عدم به اشتراک گذاشتن اطلاعات شخصی یا تصاویر آن‌ها بدون رضایت آنها می‌شود که می‌تواند از آزار و اذیت آنلاین و آسیب به شهرت جلوگیری کند. در حالی که سواد زیبایی‌شناختی به شناسایی طرح‌های جعلی کمک می‌کند، مهارت اخلاقی به درک دلیل اشتباه بودن این کلاهبرداری‌ها و آسیبی که به قربانیان وارد می‌کنند، کمک می‌کند. این درک اخلاقی، احتیاط لازم برای جلوگیری از قربانی شدن را تقویت می‌کند. گزارش محتوای مخرب: کاربران آگاه از اخلاق، بیشتر احتمال دارد فعالیت‌های مشکوک، کلاهبرداری‌ها و محتوای آسیب‌رسان را به ارائه‌دهندگان پلتفرم گزارش دهند و به ایجاد یک محیط آنلاین امن‌تر برای همه کمک کنند. مهارت اخلاقی یک فرهنگ احترام و تعامل مثبت آنلاین را ترویج می‌کند. این امر احتمال قلدری سایبری، آزار و اذیت و سایر اشکال سوء استفاده آنلاین را که آسیب سایبری محسوب می‌شوند، کاهش می‌دهد. مهارت اخلاقی سواد رسانه‌ای به عنوان یک قطب‌نمای اخلاقی در دنیای دیجیتال عمل می‌کند. این مهارت، افراد را راهنمایی می‌کند تا مسئولانه رفتار کنند، به دیگران احترام بگذارند و محتوایی را که با آن مواجه می‌شوند، به طور انتقادی ارزیابی کنند.

با تقویت این عادت‌های اخلاقی، مستقیماً به جلوگیری از طیف گسترده‌ای از آسیب‌های سایبری، از انتشار دروغ و سخنان نفرت‌انگیز گرفته تا نقض حریم خصوصی و کلاهبرداری‌های مالی کمک می‌کند. با توجه به یافته‌های جدول (۳) مهارت اخلاقی سواد رسانه‌ای باعث بر عوامل اعتقادی، روانی، خانوادگی، تحصیلی و سازگاری دانش آموزان تاثیر مثبت و معنادار داشته و باعث بهبود آنها شده است..

یافته‌ها نشان داد که مهارت اخلاقی سواد رسانه‌ای باعث کاهش آسیب‌های اعتقادی و عبادی دانش آموزان می‌شود. مهارت اخلاقی سواد رسانه‌ای می‌تواند تأثیر قابل توجهی بر اعتقادات افراد داشته باشد. سواد رسانه‌ای به افراد کمک می‌کند تا اطلاعات دریافتی از رسانه‌ها را به طور انتقادی تحلیل و ارزیابی کنند و از این طریق، از تأثیرات منفی احتمالی رسانه‌ها بر باورها و ارزش‌هایشان جلوگیری کنند. این مهارت به فرد کمک می‌کند که با کنترل مسائل اخلاقی در هنگام استفاده از فضای مجازی و رعایت اخلاقیات و توجه به آنها، از مطالب و نظرات ضد دین و اعتقادات که هدفمند یا غیر هدفمند دین و اعتقادات را تخریب می‌کنند جلوگیری نمایند. این مهارت سواد رسانه‌ای می‌تواند به افراد کمک کند تا هویت دینی و فرهنگی خود را تقویت کنند. با تحلیل انتقادی پیام‌های رسانه‌ای، افراد می‌توانند از تأثیرات منفی فرهنگ‌های بیگانه بر باورها و ارزش‌های خود جلوگیری کنند و در عین حال، از دیدگاه‌های مختلف آگاه شوند. مهارت اخلاقی سواد رسانه‌ای تأثیر قابل توجهی بر تحصیل

دانش‌آموزان دارد. سواد رسانه‌ای به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا اطلاعات را به طور انتقادی تجزیه و تحلیل کنند، منابع اطلاعاتی را به درستی تشخیص دهند و از رسانه‌ها به طور مسئولانه استفاده کنند. این مهارت‌ها به طور مستقیم بر پیشرفت تحصیلی آنها تأثیر می‌گذارد. همچنین این مهارت از آسیب‌های روانی سایبری نیز می‌کاهد این مهارت دانش‌آموزان را قادر می‌سازد تا مسائل اخلاقی مرتبط با رسانه‌ها را درک کنند و از آنها در برابر محتوای نامناسب محافظت کنند. مهارت اخلاقی سواد رسانه‌ای سواد رسانه‌ای می‌تواند تأثیرات مثبت و منفی بر روابط خانوادگی داشته باشد. از یک سو، با افزایش آگاهی و درک صحیح از محتوای رسانه‌ای، می‌تواند به بهبود ارتباطات، افزایش آگاهی و درک متقابل بین اعضای خانواده کمک کند. از سوی دیگر، عدم آگاهی از سواد رسانه‌ای یا استفاده نادرست از رسانه‌ها می‌تواند منجر به مشکلاتی مانند وابستگی بیش از حد به رسانه‌ها، کاهش ارتباطات چهره به چهره و حتی تعارضات خانوادگی شود. والدین با داشتن سواد رسانه‌ای می‌توانند ارزش‌ها و اصول اخلاقی خود را به فرزندانشان آموزش دهند و آنها را در برابر محتوای نامناسب محافظت کنند. این امر به ویژه در دنیای دیجیتال امروزی که کودکان و نوجوانان در معرض محتوای متنوعی قرار دارند، اهمیت بیشتری پیدا می‌کند.

این یافته با نتایج تحقیقات خاکسار و همکاران (۱۴۰۲)، عزیزی (۱۳۹۴) و کرمی (۱۳۹۵) همسو بوده است.

فرضیه سوم: بین مهارت شناختی یا ادراکی سواد رسانه‌ای بر پیشگیری از آسیب‌های سایبری در میان نوجوانان منطقه یک شهر اصفهان رابطه وجود دارد.

یافته‌های جدول (۴) نشان داد که بین مهارت شناختی یا ادراکی سواد رسانه‌ای بر پیشگیری از آسیب‌های سایبری در میان نوجوانان منطقه یک شهر اصفهان رابطه مثبت و معنادار وجود دارد.

در تبیین این یافته باید گفت مهارت‌های شناختی سواد رسانه‌ای، افراد را قادر می‌سازد تا اطلاعات را به طور انتقادی ارزیابی کنند. این شامل بررسی منبع اطلاعات، تشخیص سوگیری‌ها، ارزیابی شواهد و استدلال‌ها، و شناسایی اطلاعات نادرست است.

این مهارت شامل توانایی تحلیل و بررسی دقیق اطلاعات ارائه شده در رسانه‌ها است. این فرایند فراتر از پذیرش ساده اطلاعات است و شامل پرسیدن سوالات کلیدی مانند «منبع این اطلاعات چیست؟»، «آیا شواهدی برای تأیید این اطلاعات وجود دارد؟»، «آیا نویسنده یا منبع دارای سوگیری است؟» و «آیا این اطلاعات منطقی به نظر می‌رسد؟» می‌شود.

این مهارت شامل توانایی شناسایی محتوایی است که به طور عمدی برای فریب دادن یا گمراه کردن مخاطبان طراحی شده است. این نوع محتوا می‌تواند شامل اخبار جعلی، تصاویر دستکاری‌شده، حساب‌های کاربری جعلی و تبلیغات فریبنده باشد. تشخیص این نوع محتوا نیازمند آگاهی از تکنیک‌های مورد استفاده در تولید آن و توانایی شناسایی نشانه‌های هشداردهنده است. ارزیابی انتقادی اطلاعات، افراد را در برابر انتشار شایعات، اطلاعات نادرست و تبلیغات گمراه‌کننده محافظت می‌کند. به عنوان مثال، فردی که می‌تواند منبع یک خبر را ارزیابی کند، احتمال کمتری دارد که یک خبر جعلی را باور کند و آن را به اشتراک بگذارد. مهارت‌های شناختی سواد رسانه‌ای، افراد را قادر می‌سازد تا محتوای جعلی و گمراه‌کننده (مانند اخبار جعلی، تصاویر دستکاری‌شده، حساب‌های کاربری جعلی) را تشخیص دهند. این شامل آگاهی از تکنیک‌های مورد استفاده در تولید این نوع محتوا و توانایی شناسایی نشانه‌های هشداردهنده است. تشخیص محتوای جعلی و گمراه‌کننده، افراد را در برابر کلاهبرداری‌های آنلاین، حملات فیشینگ و انتشار اطلاعات نادرست محافظت می‌کند. به عنوان مثال، فردی که می‌تواند یک حساب کاربری جعلی را تشخیص دهد، احتمال کمتری دارد که فریب بخورد و اطلاعات شخصی خود را در اختیار کلاهبرداران قرار دهد.

مهارت‌های شناختی سواد رسانه‌ای، افراد را قادر می‌سازد تا تصمیمات آگاهانه‌تری در فضای آنلاین بگیرند. این شامل ارزیابی خطرات و مزایای احتمالی یک اقدام خاص، در نظر گرفتن پیامدهای تصمیمات خود، و انتخاب گزینه‌های ایمن و مسئولانه است. تصمیم‌گیری آگاهانه، افراد را در برابر رفتارهای پرخطر (مانند به اشتراک‌گذاری اطلاعات شخصی با افراد ناشناس، کلیک کردن روی لینک‌های مشکوک، دانلود نرم‌افزارهای غیرمجاز) محافظت می‌کند. به عنوان مثال، فردی که می‌تواند خطرات دانلود یک نرم‌افزار غیرمجاز را ارزیابی کند، احتمال کمتری دارد که این کار را انجام دهد. مهارت‌های شناختی سواد رسانه‌ای، افراد را نسبت به سوگیری‌ها و تبلیغات موجود در رسانه‌ها آگاه می‌کند. این شامل درک اینکه چگونه رسانه‌ها می‌توانند اطلاعات را به نفع یک دیدگاه خاص ارائه دهند، و توانایی شناسایی تکنیک‌های تبلیغاتی مورد استفاده برای تأثیرگذاری بر افکار و رفتار افراد است. مهارت‌های شناختی سواد رسانه‌ای، تفکر انتقادی را ارتقاء می‌دهد. این شامل توانایی تجزیه و تحلیل اطلاعات، شناسایی الگوها و روابط، استدلال منطقی، و حل مسائل است.

مهارت‌های شناختی سواد رسانه‌ای نقش مهمی در توانمندسازی افراد برای محافظت از خود در برابر آسیب‌های سایبری ایفا می‌کنند. با ارتقاء این مهارت‌ها، می‌توان افراد را قادر ساخت

تا اطلاعات را به طور انتقادی ارزیابی کنند، محتوای جعلی را تشخیص دهند و تصمیمات آگاهانه‌تری در فضای آنلاین بگیرند.

این مهارت‌ها شامل توانایی تحلیل، ارزیابی، و تولید پیام‌های رسانه‌ای با درک و آگاهی از ماهیت و عملکرد رسانه‌ها است. با افزایش مهارت شناختی آسیب‌های سایبری و نحوه برخورد با مشکلات، اختلافات ناشی از سوء تفاهم‌ها و تأثیرات منفی فضای مجازی کاهش می‌یابد. همچنین بعد خانوادگی آسیب‌های سایبری نیز نقویت می‌شود زیرا وقتی اعضای خانواده با آگاهی بیشتری از فضای مجازی استفاده می‌کنند، اعتماد بین آن‌ها افزایش می‌یابد. این مسئله باعث می‌شود که خانواده به محیطی امن‌تر تبدیل شده و خانواده می‌تواند محیطی امن‌تر و سالم‌تر برای رشد و شکوفایی اعضا فراهم کند.

یافته‌های این فرضیه همچنین نشان داده که مهارت شناختی سواد رسانه‌ای تأثیر مثبتی بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان دارد. سواد رسانه‌ای به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا اطلاعات را به درستی درک کنند، تحلیل کنند و از منابع مختلف به طور مؤثر استفاده کنند. این مهارت‌ها به نوبه خود می‌توانند منجر به بهبود در یادگیری، افزایش خلاقیت و مهارت‌های ارتباطی شوند که در نهایت به پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان منجر می‌شود.

سواد رسانه‌ای، به ویژه مهارت‌های شناختی مرتبط با آن، می‌تواند تأثیر مثبتی بر سازگاری دانش‌آموزان داشته باشد. این مهارت‌ها به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا اطلاعات را به درستی تحلیل کنند، پیام‌های رسانه‌ای را ارزیابی کنند و در نهایت، با استفاده از این مهارت‌ها، در زندگی شخصی و تحصیلی خود موفق‌تر عمل کنند. در مورد مولفه روانی آسیب‌های سایبری نیز باید به تأثیر مهارت‌های شناختی بر کاهش آسیب‌های روانی و مشکلات روانی ناشی از فضاهای مجازی اشاره نمود.

با افزایش آگاهی از پیام‌های مضر و توانایی تحلیل آنها، دانش‌آموزان می‌توانند تصمیمات بهتری بگیرند و از پیامدهای منفی این رفتارها دوری کنند. با افزایش مهارت شناختی سواد رسانه‌ای افراد می‌توانند باورهای خود را شکل دهند و در برابر تأثیرات منفی پیام‌های رسانه‌ای مقاوم‌تر شوند و از این طریق بر عامل اعتقادی آسیب‌های سایبری نیز تأثیرگذاری دارد.

این یافته با نتایج تحقیقات خاکسار و همکاران (۱۴۰۲)، عزیزی (۱۳۹۴) و کرمی (۱۳۹۵) و شرفی و همکاران (۱۴۰۳) و واعظی (۱۳۹۴) تا حدودی همسو بوده است.

فرضیه چهارم: بین مهارت احساسی سواد رسانه‌ای بر پیشگیری از آسیب‌های سایبری در میان نوجوانان منطقه یک شهر اصفهان رابطه وجود دارد.

بر اساس یافته‌های حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها و انجام آزمون فرضیه‌ها توسط معادلات ساختاری و مندرج در جدول (۵) بین مهارت احساسی سواد رسانه‌ای و پیشگیری از آسیب‌های سایبری رابطه معناداری وجود دارد.

مهارت‌های احساسی سواد رسانه‌ای به توانایی کنترل و مدیریت احساسات خود در پاسخ به محتوای رسانه‌ای (مانند جلوگیری از واکنش‌های تکانشی، کاهش اضطراب ناشی از اخبار منفی) گفته می‌شود. افراد با سواد رسانه‌ای احساسی، قبل از واکنش نشان دادن به محتوای تحریک‌آمیز یا خشمگین‌کننده، مکث می‌کنند و احساسات خود را مدیریت می‌کنند. این امر از انتشار نظرات تند و زننده، شرکت در بحث‌های مخرب و انجام رفتارهای پرخطر جلوگیری می‌کند.

فردی که یک پست توهین‌آمیز در شبکه‌های اجتماعی می‌بیند، به جای پاسخ دادن فوری با عصبانیت، ابتدا احساسات خود را کنترل می‌کند و سپس تصمیم می‌گیرد که آیا اصلاً نیازی به پاسخ دادن هست یا خیر. محتوای رسانه‌ای اغلب از احساسات برای جلب توجه و تأثیرگذاری بر مخاطبان استفاده می‌کند. افراد با سواد رسانه‌ای احساسی، می‌توانند تشخیص دهند که چه زمانی احساسات آن‌ها مورد سوءاستفاده قرار می‌گیرد و در برابر فریب خوردن توسط این نوع محتوا مقاومت کنند.

فردی که یک تبلیغ تجاری را می‌بیند که از تصاویر احساسی برای ایجاد حس نیاز به یک محصول خاص استفاده می‌کند، می‌تواند تشخیص دهد که این تبلیغ در تلاش است تا احساسات او را تحریک کند و تصمیم‌گیری منطقی او را مختل کند.

سواد رسانه‌ای احساسی، افراد را قادر می‌سازد تا با احساسات دیگران در فضای آنلاین همدلی کنند و رفتارهای مسئولانه‌تری داشته باشند. این امر از قلدری سایبری، انتشار محتوای آزاردهنده و نقض حریم خصوصی دیگران جلوگیری می‌کند. اخبار منفی و استرس‌زا می‌توانند تأثیرات منفی بر سلامت روان افراد داشته باشند. افراد با سواد رسانه‌ای احساسی، می‌توانند میزان قرار گرفتن خود در معرض این نوع اخبار را مدیریت کنند و راهبردهای مقابله‌ای مؤثری برای کاهش اضطراب و استرس خود ایجاد کنند.

این مهارت سواد رسانه‌ای، افراد را قادر می‌سازد تا محتوایی را که باعث ایجاد احساسات منفی شدید (مانند ترس، خشم، انزجار) می‌شود، شناسایی کنند و آن را به مراجع مربوطه گزارش

دهند. این امر به کاهش انتشار محتوای مضر و ایجاد یک فضای آنلاین امن تر کمک می کند. مهارت های احساسی سواد رسانه ای نقش مهمی در توانمندسازی افراد برای محافظت از خود و دیگران در برابر آسیب های سایبری ایفا می کنند.

با ارتقاء این مهارت ها، می توان افراد را قادر ساخت تا احساسات خود را مدیریت کنند، در برابر فریب خوردن توسط محتوای احساسی مقاومت کنند و رفتارهای مسئولانه تری در فضای آنلاین داشته باشند. جلوگیری از واکنش های تکانشی، کاهش اضطراب ناشی از اخبار منفی گفته می شود. زمانی که فرد دارای مهارت احساسی سواد رسانه ای باشد می تواند بخوبی تکانش های متفیر ناشی از فضای مجازی را کنترل کرده و از بعد روانی دچار آسیب نشود.

با افزایش سواد رسانه ای، اعضای خانواده می توانند با آگاهی بیشتری از فضای مجازی استفاده کنند و در نتیجه کمتر در معرض آسیب های سایبری قرار گیرند. این امر به تقویت روابط خانوادگی و کاهش اختلافات ناشی از سوء تفاهم ها و پیامدهای منفی فضای مجازی کمک می کند.

بهره مندی از مهارت کنترل احساسات در فضای مجازی باعث می شود که، اختلافات ناشی از سوء تفاهم ها و تأثیرات منفی فضای مجازی کاهش یابد و اینکار به تقویت روابط خانوادگی نیز کمک می کند.

نتایج این فرضیه با پژوهش های شرفی و همکاران (۱۴۰۳) و واعظی (۱۳۹۴) همسو بوده است.

جمع بندی و نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف، بررسی تاثیر سواد رسانه ای در پیشگیری از آسیب های سایبری در بین نوجوانان انجام گردید. که برای این کار دو پرسشنامه سواد رسانه ای و آسیب های سایبری و نوع استفاده از رسانه های اجتماعی مورد استفاده قرار گرفت. در تحلیل نتایج و یافته های این پژوهش باید گفت که تمامی ابعاد سواد رسانه ای در کاهش آسیب های سایبری تاثیر مثبت و معنادار داشتند.

سواد رسانه ای یک ابزار قدرتمند برای مقابله با آسیب های فضای مجازی است و آموزش و ارتقای آن برای افراد در هر سنی ضروری است. سواد رسانه ای به افراد کمک می کند تا زمان خود را در فضای مجازی به طور آگاهانه مدیریت کنند و از اعتیاد به اینترنت و شبکه های اجتماعی جلوگیری کنند.

این مهارت به افراد کمک می کند تا در برابر تبلیغات فریبنده و محتوای نامناسب که در فضای مجازی منتشر می شود، مقاوم تر باشند. سواد رسانه ای نقش حیاتی در پیشگیری از آسیب های

سایبری دارد. با افزایش آگاهی و مهارت‌های لازم، کاربران می‌توانند از خود در برابر تهدیدات فضای مجازی محافظت کنند و از اطلاعات نادرست و سوء استفاده‌ها در امان بمانند. همچنین به کاربران کمک می‌کند تا انواع مختلفی از آسیب‌های سایبری مانند فیشینگ، کلاهبرداری آنلاین، نفوذ به حریم خصوصی و انتشار اطلاعات نادرست را شناسایی کرده و پیام‌های رسانه‌ای را با دقت بیشتری تحلیل کنند و از صحت و سقم آنها اطمینان حاصل کنند.

با سواد رسانه‌ای، کاربران می‌توانند رمزهای عبور قوی‌تری ایجاد کنند، تنظیمات امنیتی حساب‌های کاربری خود را به درستی تنظیم کنند و از ابزارهای امنیتی مختلف برای محافظت از اطلاعات خود استفاده کنند. با آگاهی از آسیب‌های روانی فضای مجازی، مانند آزار و اذیت آنلاین یا اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی، کاربران می‌توانند از این آسیب‌ها جلوگیری کنند یا در صورت مواجهه با آنها، واکنش مناسبی نشان دهند. در مجموع، سواد رسانه‌ای ابزاری قدرتمند برای پیشگیری از آسیب‌های سایبری است و با افزایش آگاهی و مهارت‌های لازم، می‌توان از فضای مجازی به عنوان یک ابزار مفید و ایمن برای یادگیری، ارتباط و فعالیت‌های مختلف استفاده کرد.

منابع

- مقام معظم رهبری حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای مدظله العالی. (۱۳۹۴). بیانات در دیدار اعضای شورای عالی فضای مجازی. تهران: پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. قابل دسترس در: <https://farsi.khamenei.ir>
- اکبری، حسین؛ اکبری، مهدی. (۱۳۹۰). امنیت اجتماعی و فضای سایبر: چالش‌ها و پیامدها. فصلنامه علوم اجتماعی، ۱۶(۱)، ۱۵-۲۵.
- اشرفی‌ریزی، حسن؛ حسن‌زاده، دلارام؛ کاظم‌پور، زهرا. (۱۳۹۳). میزان سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی در بین دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان بر اساس شاخص‌های یونسکو. مدیریت اطلاعات سلامت، ۱۱(۴)، ۳۸-۴۷.
- باقری اصل، محمد. (۱۳۹۰). جرایم رایانه‌ای و چالش‌های نوین. فصلنامه حقوق و سیاست، ۱۲(۳)، ۶۵-۸۲.
- ترابی، حسن؛ احمدی، فاطمه. (۱۴۰۴). تاب‌آوری شناختی در برابر جنگ شناختی علیه ایران: مؤلفه‌ها، تحلیل و راهکارهای ارتقاء. شناخت‌پژوهی مطالعات سیاسی، ۲(۱)، ۱۰۱-۱۲۱.

تقی‌زاده، محمد. (۱۳۹۱). نقش سواد رسانه‌ای در کاهش آسیب‌های شبکه‌های اجتماعی. پژوهش‌های ارتباطی، ۹(۲)، ۱۵۰-۱۶۵.

جان‌پرور، محمد؛ حیدری موصولو، سعید؛ احمدی، زهرا. (۱۳۹۱). ظرفیت‌ها و آسیب‌های محیط سایبر در امنیت اجتماعی. مطالعات امنیت اجتماعی، ۴(۲)، ۲۱-۲۶.

جهانگرد، علی؛ موسوی، رضا؛ احمدی، سارا. (۱۳۹۰). اخلاق در فضای اینترنت. فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، ۴(۱)، ۴۰-۵۵.

حسینی، سیدهادی؛ نصیری، بهاره؛ موسویان، سیدمرتضی. (۱۳۹۶). آموزش سواد رسانه‌ای به دانش‌آموزان پایه ششم با رویکردی بر تفکر انتقادی. تهران: انتشارات پشتیبان.

حسینی پاکدهی، علیرضا؛ شبیری، حسنی‌السادات. (۱۳۹۶). آموزش سواد رسانه‌ای در فضای مجازی: مقایسه وبسایت مדיاسمارتس کانادا و وبسایت سواد رسانه‌ای ایران. مطالعات رسانه‌های نوین، ۳(۹)، ۳۱-۷۶.

خاکسار ازغندی، عبدالله. (۱۳۹۸). بررسی رابطه بین سواد رسانه‌ای و قربانی سایبری. پویش در آموزش علوم تربیتی و مشاوره، ۵(۱۰)، ۹۱-۱۰۵.

خبرگزاری میزان. (۱۴۰۳). آسیب‌های سایبری نوجوانان. خبرگزاری میزان، شماره ۲، ۱-۴.

خوارزمی، علی. (۱۳۹۰). حقوق بشر و شئون انسانی در فضای مجازی. فصلنامه حقوق بشر، ۵(۲)، ۱۵-۳۰.

زارع کهن، نفیسه. (۱۳۹۳). ارتقای سواد رسانه‌ای لازمه تحقق جامعه مدنی. فصلنامه رسانه، ۲۵(۴)، ۹۷-۱۱۵.

زندوانیان، علی؛ موسوی، رضا؛ کریمی، سارا؛ حیدری، محمد؛ باقری، فاطمه؛ عطارزاده، مریم. (۱۳۹۲). طراحی و اعتباریابی پرسشنامه آسیب‌های فضای مجازی. پژوهش‌های علوم اجتماعی، ۷(۱)، ۲۰-۳۸.

صبایان، محمد. (۱۳۹۰). هویت در فضای مجازی. فصلنامه مطالعات رسانه‌ای، ۸(۲)، ۵۰-۶۰.

طارمی، محمدحسین. (۱۳۸۷). فضای سایبر؛ آسیب‌ها و مخاطرات. ره‌آورد نور، ۲۲، ۳۲-۳۹.

عباسی قادی، مجتبی؛ میرعلی سیدخوندی، زینب. (۱۳۹۱). سواد رسانه‌ای مخاطبان رسانه‌های نوشتاری در شهر تهران. مطالعات فرهنگ و ارتباطات، ۱۳(۲۰)، ۶۹-۹۰.

علیپور، جواد؛ پوررشیدی، هاتف. (۱۴۰۴). بررسی دوگانگی حقوق و اخلاق در دسترسی کودکان به فضای مجازی. فقه و حقوق خانواده (ندای صادق)، ۳۰(۸۲)، ۶۵-۸۶.

- علیخانی، ندا. (۱۴۰۲). مدل‌های آموزش سواد رسانه‌ای در مقطع دوره دوم ابتدایی. ماهنامه پیشرفت‌های نوین در روانشناسی، علوم تربیتی و آموزش و پرورش، ۶(۶۳)، ۱-۱۱.
- فلسفی، محمد؛ احمدی، زهرا؛ رضایی، مهدی. (۱۳۹۳). تدوین و اعتباریابی پرسشنامه سواد رسانه‌ای. فصلنامه مطالعات رسانه‌ای، ۱۰(۲)، ۳۵-۵۲.
- قادیان انارمرزی، رضا. (۱۳۹۸). دسترسی جهانی به رسانه‌های ارتباطی: بررسی آمارهای بین‌المللی. پژوهش‌های ارتباطات، ۱۲(۱)، ۱-۱۰.
- کمال، محمدرضا؛ احمدی، زهرا؛ رضایی، مهدی. (۱۳۹۵). آموزش سواد رسانه‌ای در مدارس ایران. پژوهش‌های ارتباطی، ۱۵(۲)، ۱۰-۲۰.
- کمال، محمدرضا؛ احمدی، زهرا؛ رضایی، مهدی. (۱۳۹۶). رسانه و نقش آن در ارتباطات اجتماعی. فصلنامه رسانه، ۲۶(۳)، ۱-۱۵.
- کمال، محمدرضا؛ احمدی، زهرا؛ رضایی، مهدی. (۱۴۰۲). انواع محتوای رسانه و کارکردهای آن. مدیریت رسانه، ۳۱(۱۱۷)، ۳۰-۴۵.
- محمدی، علی. (۱۳۹۰). پیامدهای مثبت و منفی فضای مجازی بر زندگی بشری. فصلنامه مطالعات رسانه‌ای، ۸(۲)، ۳۰-۴۵.
- محمدی، علی. (۱۳۹۳). رشد و گسترش فناوری‌های دیجیتال و تأثیر آن بر زندگی روزمره. فصلنامه رسانه، ۲۰(۳)، ۴۳-۶۰.
- نصیری، معصومه. (۱۳۹۶). تأثیر رسانه‌ها بر افکار عمومی. پژوهش‌های ارتباطی، ۲۲(۳)، ۱۱۵-۱۰۰.
- نوربخش، حمید. (۱۳۹۰). سواد رسانه‌ای و مقابله با هرزه‌نگاری اینترنتی. فصلنامه رسانه، ۲۲(۴)، ۱۲۰-۱۳۵.
- هلال، محمد. (۱۳۹۴). فضای سایبر و ابعاد آن در ارتباطات نوین. تهران: انتشارات دانشگاهی.
- Asparouhova, K. (2015). How media literacy and social norms affect children's use of social media in England. Master's Thesis, Department of Media and Communication, School of Economics.
- Fang, L. (2005). Media literacy education and its impact on Singaporean youth: A study of awareness, critical thinking, and social effects. *Asian Journal of Communication Studies*, 15(2), 120-135.
- Gabriela, et al. (2024). Parents' use of the Internet and social media as sources of information on child health and parenting: A descriptive cross-sectional study in Buenos Aires. *Journal of Child Health Studies*.
- Kandrasari, K. (2016). Internet and Social Media: Cultural Change and Communication Patterns. *Journal of Communication Studies*, 3, 1-10.

- Livingstone, S. (2014). Developing social media literacy: How children learn to interpret risky opportunities on social network sites. *Communications*, 39(3), 283–303.
- McQuail, D. (2021). *McQuail's Media and Mass Communication Theory* (7th ed.). London: Sage Publications.
- National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. (2024). *Social media and adolescent health*. Washington, DC: The National Academies Press. <https://doi.org/10.17226/27396>
- Papaioannou, T. (2011). Assessing digital media literacy among youth through their use of social networking sites: A study of students and teachers in Greece. *Revista de Informatica Sociala*, 8(15), 36–48.

The Relationship between Media Literacy Skills and Cyber Harm Prevention Among Adolescents in Isfahan Region 1 Municipality

Majid Esmaeili

Master's student in Social Communication Sciences,
Department of Communication Sciences, Daneshpajoohan Pishro Higher
Education Institute (DHEI), Isfahan, Iran
Majid.esmaeili10@yahoo.com

Alireza Kharazi

Assistant professor, Department of Communication Sciences,
Daneshpajoohan Pishro Higher Education Institute (DHEI), Isfahan, Iran
(Corresponding Author)
alireza_kharazi@yahoo.com

Abbas Zamani

Assistant Professor, Department of Management, Na.C.,
Islamic Azad University, Najafabad, Iran
abbas.zamani61@iau.ac.ir

Abstract

Cyberspace, while offering unprecedented opportunities for information exchange and social interaction, also exposes adolescents particularly those at critical developmental stages to significant risks. This study examines the relationship between media literacy skills and the prevention of cyber harms among adolescents in Isfahan Region 1 Municipality. Designed as applied research with a descriptive correlational approach, the study surveyed 378 adolescents selected through Cochran's formula and convenience sampling. Data were collected using two standardized instruments: The Media Literacy Scale developed by Falsafi et al. (2014) and the Cyber Harm Questionnaire by Zandvanian et al. (2013). Structural equation modeling (SEM) with SmartPLS3 was employed for data analysis. Findings indicate that all dimensions of media literacy cognitive, emotional, moral, and aesthetic play a significant role in reducing adolescents' vulnerability to cyber harms. Moreover, media literacy skills were found to be strongly associated with various domains of cyber risk, including religious cultural, educational, familial, psychological, and adaptive factors. These results highlight the importance of integrating media literacy education into adolescent development programs. Strengthening these competencies can serve as a protective mechanism against cyber threats, fostering safer online engagement and contributing to the cultivation of critical, ethical, and resilient digital citizens.

Keywords: Media Literacy, Cyberspace, Adolescents, Cyber Risks, Communication Studies